

POEMA KRAJNJE ODANOSTI

(Gordana Đilas: *Opraštanje. Poema za majku*, Fondacija Grupa sever, Novi Sad, 2020)

Poetički, a takođe i lični rizici koje je Gordana Đilas prihvatila pisanjem i objavljivanjem knjige pesama *Opraštanje*, kojoj u podnaslovu stoji „Poema za majku“, enormno su veliki. Pesnikinja je svesno suzila sebi prostor za estetski relevantan govor, do krajnjih granica, a ipak je uspela ne samo da ostvari takav govor, nego i da ga održi na visokom nivou. U čemu su se konkretno sastojali ti rizici, i kako su bili savladani?

Tematsko-motivsko središte poeme je precizno određeno njenim naslovom: reč je o obraćanju majci koja je zauvek napustila ovaj svet i kojoj sada njena kći upućuje reči ljubavi i odanosti. Utoliko je u *Opraštanju* nemoguće i nepotrebno praviti razliku između empirijskog i lirskog subjekta, koja je karakteristična za moderno pesništvo. Ali odricanjem od distance između Ja pesme i svoga Ja, Gordana Đilas se nije okrenula nekom predmodernom poetičkom modelu, nego je pre aktivirala univerzalni modus lirike kao izraza egzistencijalnih stanja. Ona u poemi hrabro izlaže sebe samu, svoj gubitak i svoju bol – i tu se krije onaj lični rizik koji je maločas pomenut – ne žrtvujući pri tome govor svoje pesme iskrenosti svojih emocija. Suštinski kvalitet lirike se ne sastoji u snazi i nepatvorenosti onoga što stihovi izražavaju, nego u načinu kojim se to izražava i istovremeno održava njegova snaga. Poetički rizik u ovom odnosu leži u opasnosti da intenzitet doživljaja odnese prevagu nad artikulacijom doživljaja u pesničkom tekstu.

Pri tome, Gordana Đilas je morala da se odrekne i nekih činilaca pesničkog postupka koji poseduju konstitutivni značaj u oblikovanju moderne pesme. Motivsko jezgro njene poeme ne dopušta ironijski odmak, a upitanost njenih stihova nosi duboka metafizička, a ne kritička značenja. To je takođe bila jedna rizična odluka. I konačno, rečenome treba dodati i zapažanje o riziku u pogledu izvedene pesničke forme: *Opraštanje* je nesumnjivo celovita i zaokružena poema, iako je sačinjena od većeg broja fragmenata (46) i jedne izdvojene minijature (pod naslovom „Ako“) koja je dobila funkciju ekspozicije.

U tako sazdanom tekstu fragmentarne fature, u kome se odrekla razlikovanja empirijskog i lirskog subjekta, i odustala od poštapanja ironijom, pesnikinja je mogla – i morala – da se za postizanje bilo kojih efekata osloni isključivo na dinamiku mikroznačenja pojedinačnih slika. I u tome se pokazala suverenom. Meditativni, misaono ozbiljni i duboki, njeni stihovi nijednom ne padaju u patetiku, bez obzira na to što motiv, udružen s ograničenjima koja je pesnikinja sebi zadala, lako može da zavede na tu stranputicu. Gordana Đilas ovom zavodanju odoleva zato što poemom iskazuje sasvim individualna i nepono-

vljiva iskustva, i ne olakšava sebi skretanjem u opšta mesta. A sama situacija njenog govora je jedno opšte mesto; svako ko je rođen ima majku, i među njima većina ima osećanje krajnje odanosti prema majci. Stoga se može reći da poema *Opraštanje* istovremeno izlaže jednu univerzalnu ljudsku relaciju, i krajnje individualno obojeno učešće u toj relaciji.

Da li je govor *Opraštanja* solilokvijum, niz monoloških fragmenata, ili je, kao obraćanje, makar po svojoj intenciji, dijaloški? Majka, naravno, u poemi ne odgovara faktički na obraćanja svoje kćeri, ali očigledno je da kći *čuje* neki odgovor, premda verovatno ne može da ga razgovetno ponovi:

*...da svaki naš susret
Bude susret po tvojoj volji
A svaki moj pokušaj da te dozovem
Padne kao udarac o zvono u praznoj kupoli.*

Jasno je da je ovde oslikana jedna forma komunikacije koja bi, po merilu naših svakodnevnih saobraćanja, bila ocenjena kao nepotpuna ili nedovršena, i da su njeni efekti ograničeni. „Udarac o zvono“ u realnosti isključivo ovog sveta daje prazan ton:

Zvuk se, kao i moja želja, vraća samom sebi.

Ali ta komunikacija u stvari nije svakodnevna niti čisto ovostrana, nego, izričito, uspostavljanje veze između ovog i onog sveta, nalaženje niti koje povezuju realnost ovog i onog horizonta postojanja,

*Svedočeći da život postoji
Samo u prepoznavanju zajedništva
U kome, svaka od nas biva,
Na sebi svojstven način živa i stvarna.*

Majka nastavlja da postoji zahvaljujući prisustvu u svesti svoje kćeri, u njenoj memoriji. Ali ta memorija je ujedno i ambijent u kojem se odvija slojevito oblikovanje same kćeri, njenog postojanja i identiteta. *Opraštanje* je zato poema koja u podjednako meri rekonstruiše (odnos prema drugome, majci), i konstruiše (jedinstvo svoga Ja). Zato pesnikinja može da kazati i da „odlazaka nema“ i da

*Tvoje prisustvo na drugi način pokušavam
Da pojmem...*

ali i da izvesnost prisustva drugog, „na drugi način“, sučeli s pitanjem o sebi samoj, i o načinu na koji je sama prisutna:

Postojim li ako ne postojiš ti...

Samo u uzajamnom prepoznavanju, glasi odgovor, može da se ostvari zahtev za trajnošću, a to prepoznavanje, sa svoje strane, moguće je zato što granice između svetova

nisu konačne i neprolazne, već naprotiv porodne i propusne, što postoje putevi, ma kako uski, koji ih povezuju, makar bili nalik

Tankoj pukotini između praznine i ništavila.

Gordana Đilas ne idealizuje, a pogotovo ne idilizuje otkrivenu uzajamnost u garantovanju postojanja majke i kćeri. Ona svedoči i o razlikama, čak i o senkama nesporazuma koje je zaustavljao samo „prećutani dogovor“. Ne na poslednjem mestu, tu je i primedba o „poznavanju poezije“, koje se kod majke zadržavalo na „sricanju (...) deseterca“, a kod kćeri se pokazalo kao ono što je suštinski potvrđuje. I što, paradoksalno, takođe potvrđuje i majčino postojanje.

Brojni su pasaži u poemi *Opraštanje* u kojima se samorazumevanje i razumevanje odnosa prema majci izražavaju paradoksimajama:

*Al' biva li da ćemo se sresti i dozvati?
Bićemo zajedno, a opet, nikada se nećemo sresti
Još ne znam kako da ti svedočim o iskustvu
Tvog prisustva...*

Na sličan način, u paradoksalnom izražavanju iskustva koje se ne može objasniti racionalnim sredstvima, nekoliko završnih fragmenata poeme uvode u vidokrug i instancu krajnje transcendencije (koja se jednostavno imenuje kao „On“ ili „Otac“). Tim uvođenjem ostvaruje se dvostruki dobitak. S jedne strane, izgrađenoj simbolici *Opraštanja* pruža se neka vrsta unutrašnjeg garanta i ontološke okosnice, koja je u jednoj slici opisana, uz oslonac na simbolizam svetlosti, kao

*...svetleći stub oko kojeg su se
Vrtela sva tvoja nadanja.*

Dosledno vezivanje svetlosti i njenog izvora za pozitivne vrednosti, u poemi je posluzilo pre svega za ontološko utemeljenje lebdećeg, fragmentarnog govora, a takođe i za uspostavljanje ravnoteže u odnosu na početne fragmente, u kojima dominira dimenzija ovosvetkog bola (koji na različite načine pogađa i majku i kćer). To je svetlost koja upućuje na neki dalji i viši smisao onoga što je iz horizonta ograničenog na ovaj svet, neutešno i besmisleno:

*Čekaš li pred velikim vratima koja te
Podsećaju na vrata kapije na kući
U kojoj si živea? Slutiš li kako će se
Iznenada otvoriti i obasuti te
Svetlošću...*

Ovo religiozno nijansiranje poeme *Opraštanje*, s druge strane, olakšava njeno uklapanje u okvire nacionalne, i šire, pesničke tradicije, i tako joj pruža jednu drugačiju, ništa manje važnu okosnicu, a njenom fragmentarnom govoru otvara još jednu mogućnost sabiranja i uspostavljanja celovitosti.

Kao celina, *Opraštanje* Gordane Đilas može se oceniti kao delo koje, uspešno savlađujući sve prepreke i ograničenja koje je pesnikinja nametnula samoj sebi, uverljivo svedoči o unutrašnjim traganjima i pitanjima, o autentičnom putovanju kroz područja individualne memorije, na kojem Ja pesme (i Ja pesnikinje) pronalazi i sebe, i svoj odnos prema majci, i način da sve to zasnuje potvrdi. Istančan i nijansiran govor ove poeme zahteva čitaoca spremnog da prihvati izazov dela, uložiti svoje vreme i svoju imaginaciju, prepozna bar neka od mnogih bolnih pitanja koja su otvorena, i da za svoje učešće bude nagrađen, možda, delićem sjaja one konačne svetlosti koja sve povezuje.